

Ewa Pasterniak-Kobyłecka*
Zielona Góra

Synergia edukacji artystycznej i rozwoju inteligencji emocjonalnej ucznia. Zarys problemu

The synergy of artistic education and the development
of emotional intelligence of a student.
Outline of the problem

Człowiek jest podmiotem kultury, w niej się wyraża, ona zaś go kształtuje. Przez nią „bardziej «jest»”¹. Poznaje siebie i własną tożsamość w kontaktach z innymi, tworzy wspólnoty, dzieli się tym, co posiada, wymienia poglądy, w różny sposób przedstawia własną wizję rzeczywistości. Jednym z podstawowych komponentów kultury jest sztuka. To dzięki obcowaniu z dziełami wybitnych artystów możliwe jest zaspokajanie wielu potrzeb i wszechstronny rozwój jednostki, przekraczanie jej własnych możliwości i potencjałów.

Sztuka to „wszelki rodzaj aktywności ludzkiej kierowany przez przekonania, które – wyznaczając określone wartości i metody ich realizacji – prowadzą do tego, że na skutek działań, podjętych stosownie do treści owych przekonań, powstają obiekty, niekoniernie materialne, posiadające implikacje estetyczne”². Z ko-

* dr hab., prof. UZ, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, Zakład Pedagogiki Szkolnej

¹ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO, Paryż, 2 czerwca 1980*, „L'Osservatore Romano” 1980, nr 6, s.4.

² P. Kawiecki, *Poetyka a wartościowanie estetyczne*. W: *Poznanie i wartości*

lei implikacje estetyczne są związkami między cechami przedmiotów a wartościami funkcjonującymi poza sztuką. Oznaczają relacje, jakie mogą wystąpić między pewnymi obiektami, powstałymi dzięki użyciu jakiegoś typu wiedzy a wartościami (np. światopoglądowymi, religijnymi, poznawczymi, obyczajowymi), autonomicznymi względem tej wiedzy³.

Współcześnie w czasach zagubienia aksjologicznego, relatywizmu moralnego, dominacji kultury popularnej, wzrasta potrzeba edukacji artystycznej (także arteterapii) wspomagającej rozwój intelektualny, emocjonalny oraz duchowy dzieci i młodzieży. Jej celem jest wyposażenie wychowanków w taką wiedzę i umiejętności, aby mogli oni samodzielnie odkrywać (zauważać), rozpoznawać, rozumieć, akceptować (aprobować) a także pomnażać (tworzyć) wartości sztuki. Nauczyciele-wychowawcy są zobowiązani świadomie i systematycznie wspierać podopiecznych w rozwoju ich wrażliwości moralnej i estetycznej, pomagać uczniom w odróżnianiu wartości od antywartości (tego, co niewłaściwe, negatywne, złe)⁴. Ważnym celem edukacji artystycznej jest wprowadzanie w przestrzeń piękna. Kształtowanie od wczesnych lat życia dziecka kultury estetycznej owocuje w przyszłości zainteresowaniem wychowanka literaturą, ambitnym filmem, teatrem, operą. Dzięki obcowaniu z dziełami sztuki możliwe jest zharmonizowanie sprawczych aspektów ludzkiej natury, tego, co trwałe z tym, co przemijające, wspierane są procesy samopoznania i samorozumienia jednostki. Sztuka jest instrumentem wychowania estetycznego

estetyczne, P. Kawiecki, (red.), Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 1994, s.18.

³ Ibidem, s.18-19.

⁴ Wartości rozumiem bardzo szeroko, są one dla człowieka tym, co jest dla niego cenne, ważne, godne pożądania i pomnażania, co stanowi cel działań, sens egzystencji. Por. E. Kobyłecka, *Nauczyciele i uczniowie gimnazjum wobec wyboru wartości. Między pewnością a zwątpieniem*, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego 2009.

i moralnego, wyzwala emocje⁵, pozwala zrozumieć innych, kształtuje wyobraźnię i postawy⁶.

Za Ireną Wojnar wychowanie estetyczne możemy rozumieć jako kształtowanie estetycznej wrażliwości, pozytywnego stosunku ludzkiej osoby do sztuki (wychowanie do sztuki) oraz całościowy proces kształcenia i samokształcenia człowieka dzięki interioryzacji wartości sztuki (wychowanie przez sztukę)⁷. Natomiast wychowanie artystyczne, zdaniem cytowanej autorki, oznacza zespół działań jednostki „pobudzających samodzielłą ekspresję i aktywność twórczą”⁸. To właśnie w szkole warto w większym zakresie stwarzać uczniom warunki umożliwiające częste kontakty ze sztuką (jej symbolami, wartościami) oraz wspomagać młodych ludzi w rozwoju ich zainteresowań, pasji i zdolności związanych z tworzeniem.

Dostęp wychowanków do wartości (w tym artystycznych, estetycznych, nadestetycznych) blokuje wiele czynników, między innymi instrumentalne działania nauczycieli, ich niska empatia oraz przedmiotowe traktowanie podopiecznych, narzucanie interpretacji treści kształcenia oraz własnych wyborów aksjologicznych, niedostateczna znajomość uczniów. Zazwyczaj w procesie dydaktycznym nie odróżnia się wartościowania od oceniania. Wartości są ujmowane przede wszystkim w wymiarze intelektualnym. Przeżycie estetyczne rzadko towarzyszy omawianiu utworów artystycznych na lekcjach. Nie dyskutuje się na temat

⁵ Emocje to „ogólna nazwa dla każdego z wielu subiektywnie doświadczanych, afektywnie naładowanych stanów, których stan ontologiczny został ustanowiony poprzez zwykły konsensus”. A. S. Reber, *Słownik psychologii*, tłum. B. Janasiewicz-Kruszyńska i inni, Warszawa: Wydawnictwo SCHOLAR 2000, s. 189.

⁶ Por. I. Wojnar, *Humanistyczne intencje edukacji*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2000.

⁷ I. Wojnar, *Teoria wychowania estetycznego*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 1995, s. 15-21.

⁸ Ibidem, s. 18.

indywidualnych gustów dzieci, ich upodobań. Sporadycznie łączy się wiedzę o sztuce popularnej z wiedzą o sztuce klasycznej, awangardowej, nowoczesnej. W placówkach oświatowych opiekunowie nie troszczą się wystarczająco o świat emocji wychowanków, związanych ściśle z wartościami, które powinny być jak najczęściej doświadczane w szkolnej codzienności.

W edukacji i terapii przez sztukę można wyodrębnić następujące kategorie wartości⁹:

poznawczo-intelektualne (np.: wizualne, semantyczne, artystyczno-estetyczne, nadestetyczne, psychologiczne, etyczne),
użytkowe (użytecznościowe),

terapeutyczne (między innymi: korekcyjno-kompensacyjne, projekcyjno-afirmacyjne).

Należy w tym miejscu zwrócić szczególną uwagę na wartości estetyczne. O ich istnieniu mówimy, gdy odbiorca „spełni określone warunki, gdy ukonstytuuje przedmiot estetyczny wyznaczony cechami dzieła sztuki oraz dzięki własnym zdolnościom”¹⁰. Aby wartości estetyczne zaistniały, dzieło sztuki powinno posiadać wysokie walory artystyczne nadane mu przez twórcę (np. oryginalność, wieloznaczność). Natomiast osoba obcująca z arcydziełem (np. utworem muzycznym, literackim) musi być zdolna do przeżyć estetycznych. Przedmiot estetyczny nie może być ukonstytuowany, gdy zabraknie uznania, akceptacji dla tego przedmiotu.

Zdaniem Marii Gołaszewskiej, wartości estetyczne przejawiają się w sytuacji podmiotowo-przedmiotowej (swoistej odmianie sytuacji estetycznej) składającej się z następujących czynników¹¹:

1. artysta (twórca dzieła sztuki),

⁹ T. Rudowski, *Edukacja i terapia przez sztukę. Arteterapia w świetle teorii doznań transakcyjnych*, Warszawa: Wydawnictwo Eneteia 2013, s. 37.

¹⁰ M. Gołaszewska, *Istota i istnienie wartości*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN 1990, s. 16.

¹¹ M. Gołaszewska, *Estetyka możliwości. Eseje filozoficzne*, Kraków: Wydawnictwo UJ 2005, s. 169.

2. proces twórczy wiodący do stworzenia dzieła, przedmiotu intersubiektywnie dostępnego,
3. dzieło sztuki,
4. odbiorca i jego przeżycie estetyczne prowadzące do wykreowania przedmiotu estetycznego (poprzez ten przedmiot, intencjonalny wytwór aktów świadomości, na podstawie tego, co dane i zastane przejawiają się wartości estetyczne).

Najczęściej wśród wartości estetycznych wskazuje się: piękno, poetyczność, komizm, grozę, fantastyczność, tragizm¹². Wystąpienie w dziele sztuki tych wartości jest warunkiem pojawienia się w nim wartości nadestetycznych, które odkrywają wyższe idee. Władysław Stróżewski tak napisał na ten temat:

„Wartość estetyczna <<przesyca>> czy <<nasyca>> sobą dzieło i – w swej szczególnej jakości – w nim się wyczerpuje. Wartość nadestetyczna stoi jak gdyby poza dziełem, które jedynie jest jednym z możliwych <<miejsc>> jej realizacji, wskazuje na nią jak znak, [...] jako przezroczyście medium, poprzez które owa wartość staje się widoczna. Istotne jest jednak to, że pośrednictwo dzieła jest tu absolutnie konieczne, albowiem ten oto sposób przejawiania się owej wartości możliwy jest tylko w tym i tylko dzięki temu właśnie dziełu”¹³.

Wartości nadestetyczne przysługują wybitnym dziełom sztuki, które je transcendują. Ich odkrycie wymaga zarówno wrażliwości odbiorcy, jak i zabiegów hermeneutycznych, umożliwiających dotarcie do symbolicznej warstwy wytworu artystycznego. Badacz wymienia wartości istnienia, wartości prawdy i prawdziwości, wartości moralne, wartości sacrum jako najważniejsze wartości nadestetyczne¹⁴ i zauważa, że:

¹² Por. M. Gołaszewska, *O naturze wartości estetycznych*, Kraków: Wydawnictwo UJ 1986, s. 108-110.

¹³ W. Stróżewski, *Wartości estetyczne i nadestetyczne. W: O wartościowaniu w badaniach literackich*, S. Sawicki W. Panas (red.), Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1986, s. 46.

¹⁴ Ibidem, s. 43.

Zadaniem sztuki jest, poprzez przekraczanie siebie i przekraczanie zawartych w sobie samej jakości, otwarcie drogi do idei wartości i objawienie ich w ich czystych postaciach. [...] Stojąc w obliczu arcydzieł czujemy, że obcujemy nie tylko z nimi, lecz ze światem, który nam uobecniają. Nie jest to świat fikcji, nawet jeżeli fikcja jest drogą jego ukazania. To, co jest zarazem w niej i poza nią, jest <<mocniejsze>> od niej i od nas¹⁵.

Dzieła sztuki przedstawiają wielowymiarową rzeczywistość, świat realny, świat wewnętrznych przeżyć twórcy i bohaterów, świat fantazji. Ich kontemplacja nie tylko sprzyja pomnażaniu uczuć pozytywnych, ale również wypieraniu afektów negatywnych. Z kolei emocje mogą pomagać w ocenie wydarzeń (ludzi, przedmiotów, itd.) oraz podejmowaniu różnych decyzji. Są „odbiciem” świata wartości oraz norm i zasad. Wśród efektów edukacyjno-terapeutycznych obcowania ze sztuką wymienia się:

- poprawne analizowanie związku cech elementów formy i struktur wytworu artystycznego,
- aktywne uczestniczenie w happeningach, wystawach, sesjach arteterapeutycznych w celach: uspołecznienia, poprawy relacji z innymi, podniesienia samooceny, wiary we własne siły i możliwości,
- poznanie własnych potrzeb i możliwości ich zaspakajania z udziałem psychologicznych mechanizmów obronnych oraz technik, np. rysowania, malowania, rzeźbienia, grafiki, dramy, itd.¹⁶.

Właśnie dzięki samopoznaniu człowiek zauważa sens ludzkiej egzystencji, lepiej potrafi pokierować swoim życiem, łatwiej radzi sobie w sytuacjach nadmiernego stresu. Psycholodzy społeczni wyróżniają cztery najważniejsze drogi dochodzenia do wiedzy ludzi o sobie, własnych postawach i uczuciach¹⁷:

¹⁵ Ibidem, s. 53.

¹⁶ T. Rudowski, *Edukacja i terapia przez sztukę...*, op. cit., s. 37.

¹⁷ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, tłum. A. Bezwińska, Poznań: Wydawnictwo Naukowe „Zysk i S-ka” 1997, s. 205-257.

1. introspekcja (refleksja nad sobą oraz tym, co myślimy i odczuwamy),
2. obserwacja własnego zachowania (ocenie, porównywanie z wewnętrznymi normami i wartościami),
3. schematy „ja”, czyli struktury wiedzy o nas samych, własnych myślach, przekonaniach, cechach osobowości, pomagające zrozumieć, wyjaśnić oraz przewidywać własne zachowania,
4. interakcja społeczna (zdobywanie wiedzy o sobie poprzez porównanie z innymi, określenie, jak jesteśmy postrzegani przez drugi podmiot).

Wymienione drogi, których urzeczywistnianie wymaga doskonalenia sfery emocjonalnej ludzkiej osoby, mają wpływ na skuteczność wszelkich działań świadomych i nawykowych, co nie jest dostatecznie doceniane w edukacji. W typowej szkole możemy zauważyć znaczny dystans uczuciowy między nauczycielami i podopiecznymi. Wychowawcy zazwyczaj nie dostrzegają problemów uczniów, natomiast chętnie dominują, pouczają, moralizują. W dużych placówkach oświatowych młody człowiek może czuć się anonimowy i samotny. Dlatego więcej uwagi powinno się w procesie dydaktyczno-wychowawczym poświęcać rozwojowi takich cech (komponentów inteligencji emocjonalnej), jak: empatia, niezależność, wytrwałość, opanowanie, uprzejmość, dobre maniery, troska, altruizm, okazywanie szacunku innym, przyjazny stosunek do ludzi oraz świata¹⁸.

Inteligencja emocjonalna obejmuje „zdolności w zakresie trafnego postrzegania emocji u siebie i innych, adekwatnej ekspresji własnych emocji oraz uwzględniania emocji w rozumowaniu i działaniu”¹⁹. Przeżywanie pozytywnych afektów sprzyja integracji psychicznej, prawidłowej socjalizacji oraz dobremu samopoczuciu.

¹⁸ Por. L. E. Shapiro, *Jak wychować dziecko o wysokim EQ*, tłum. T. Geller, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Prószyński i S-ka 1997.

¹⁹ W. Łosiak, *Psychologia emocji*, Warszawa: Wydawnictwa Profesjonalne i Akademickie 2007, s. 193.

Do podstawowych emocji można zaliczyć, między innymi²⁰:

- gniew (zniewaga pomniejszająca „ja” i „moja”),
- strach (bezpośrednie, konkretne i przytłaczające zagrożenie fizyczne),
- poczucie winy (złamanie moralnego zakazu),
- wstyd (niepowodzenie w realizacji osobistego ideału),
- smutek (nieodwracalna utrata),
- zawiść (pragnienie posiadania czegoś, co ma ktoś inny),
- radość (znaczący postęp w realizacji celu),
- dumę (wzmocnienie poczucia własnej wartości dzięki przypisywaniu sobie, osiągnięciu lub uzyskaniu wartościowego obiektu),
- ulgę (zmiana na lepsze lub ustąpienie przykrych, niezgodnych z celami okoliczności),
- współczucie (poruszenie z powodu czyjś cierpienia i chęć niesienia pomocy).

Ucniowie wiedzę o tych i innych emocjach mogą czerpać na przykład z literatury pięknej. Szczególnie sztuki dramatyczne i poezja przedstawiają bogactwo ludzkich uczuć i namiętności, przeżywane nastroje, motywację postępowania w różnych sytuacjach. Uczą przewidywania zachowań i działań innych osób. Dzięki rozwiniętej inteligencji emocjonalnej możliwa jest adekwatna ocena samego siebie przez jednostkę, krytyczny stosunek do własnych zalet, wad i słabości.

Dziecko posiada naturalną potrzebę poznania i należy tę tendencję rozwijać. Wychowanek, obcując z wytworami artystycznymi, śledzi rozwój prądów umysłowych, zapoznaje się z ewolucją upodobań estetycznych człowieka, zauważa szerszy kontekst problemów i wydarzeń. Warto, przynajmniej częściowo, scalać treści przedmiotów artystycznych i humanistycznych (łączenie czynności, metod i środków dydaktycznych, korelacja celów – wartości oraz form ich realizacji).

²⁰ Ibidem, s. 49.

Wiedza o sztuce jest specjalistyczną, ale również integrującą. Ukazuje zjawiska artystyczne w szerokiej perspektywie nauki i kultury, a także własnych doświadczeń człowieka. Sztuka daje głębszy, bogatszy obraz ludzi i świata, pozwala zbliżyć się, dzięki symbolom i metaforom, do tego, co jest niewyraźne wprost. Komunikuje pewną wizję rzeczywistości, która może być aksjologicznie wieloznaczna. Konkretyzacja dzieł sztuki jest aktem twórczym i dokonuje się w postawie estetycznej lub naukowo-badawczej²¹.

Zachowania estetyczne to „zespół procesów poznawczo-motywacyjnych, intelektualnych i emocjonalnych pozwalających jednostce na ocenę czegoś [...] jako pięknego lub brzydkiego, przyjemnego lub przykrego, przyciągającego lub odpychającego, ciekawego lub nudnego [...], itd., które w konsekwencji doprowadzają w pewien sposób jednostkę do reakcji, do działania, zdecydowanej oceny estetycznej, mniej lub bardziej świadomie sformułowanej”²². W wartościowaniu wytworów artystycznych ważną rolę odgrywa intuicja obejmująca zasoby umysłu człowieka ukryte w jego podświadomości. Dodatkowo obcowanie ze sztuką dostarcza różnych przeżyć, angażuje ludzką osobę emocjonalnie, wzrusza, zachwyca, zasmuca. Obok intelektu także uczucie pozwala poznać wytwory artystyczne i dotrzeć do zawartych w nich wartości ubogacających sferę psychiczną i duchową podmiotu²³. Bardzo cenne jest obcowanie z wartościami moralnymi (altruizm, tolerancja, sprawiedliwość), dzięki czemu mogą być kształtowane postawy prospołeczne uczniów.

Mimo, że dzieła sztuki różnią się od siebie, proces ich odbioru jest taki sam (bodziec – reakcja – doznanie estetyczne). Jest

²¹ Por. R. Ingarden, *Studia z estetyki*, t. III, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1970, s. 268-269.

²² A. Argenton, *Poznanie estetyczne. W: Z teorii i praktyki artystycznej*, W. Limont (red.), Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2004, s. 20.

²³ Zob. I. Wojnar, *Teoria wychowania estetycznego*, op. cit., s. 181-191.

wiele czynników, które mogą wywołać przeżycie na lekcjach, na przykład:

- zaangażowanie nauczyciela (kompetencje, entuzjazm, postawa twórcza),
- właściwa motywacja uczniów prowadząca do optymalnej aktywności,
- odpowiednia atmosfera pracy (cisza, skupienie),
- oddziaływanie samych wytworów artystycznych,
- predyspozycje wychowanków (wrażliwość estetyczna, zamiłowania, zdolności).

Wybitne dzieła artystyczne umożliwiają również przeżycia metafizyczne, przepełnione są wartością *sacrum*²⁴. Sztuka spełnia ponadto funkcje katartyczne i psychoterapeutyczne (od czasów starożytnych znane jest oczyszczające działanie wzruszeń estetycznych). Współcześnie wielu wychowanków czuje niepokój egzystencjalny, niezadowolenie, brak zainteresowania i zrozumienia ze strony osób z najbliższego otoczenia. Obcowanie ze sztuką przynosi radość, wzmacnia optymizm, pomaga oderwać się od trosk codziennego życia. Ponadto podobne zainteresowania i gusta osób z tego samego kręgu kulturowego mogą wzmacniać międzyludzkie więzi, pomóc odczuć harmonię życia. Następuje wewnętrzna integracja osoby, integracja ze społeczeństwem, kulturą. Ponadto dzieło artystyczne może być środkiem społecznej komunikacji.

W szkole, na zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych, warto zachęcać uczniów do aktywności muzycznej, plastycznej i literackiej. Przy czym ważniejsza jest sama czynność tworzenia niż jej wytwór. Wyrażanie siebie poprzez sztukę ułatwia głębsze przeżywanie, interpretację oraz ocenę dzieł artystycznych. Twórcza ekspresja ma ogromne znaczenie w formowaniu się osobowości wychowanka i stanowi ważny element w jego edukacji artystycznej, rozwija

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Wiara i Kultura: dokumenty, przemówienia, homilie*, Lublin – Rzym: Redakcja Wydawnictw KUL, 1988.

wyobraźnię, myślenie i wrażliwość. Dzięki niej kształtują się takie cechy, jak: oryginalność, stała dążność do poszukiwania nowych rozwiązań, umiejętność kojarzenia idei i faktów, opracowywania wniosków, przedstawiania symboli oraz własnych wyobrażeń i emocji .

Dziecko najczęściej sięga po te rodzaje sztuki, które dostarczają mu satysfakcji. Chce je zrozumieć. Nie można nikogo zmusić do obcowania z dziełami plastycznymi, czytania książek, słuchania koncertów. Potrzebne jest tworzenie sytuacji motywacyjnych, które zachęcą młodych ludzi do kontaktów z literaturą piękną czy muzyką. Łączenie treści humanistycznych i artystycznych sprzyja rozbudzeniu wrażliwości estetycznej, integracji wiedzy o kulturze Polski, Europy, świata. Uczeń lepiej rozumie złożoność zjawisk i procesów występujących w każdej epoce. Lekcje są dla niego bardziej atrakcyjne i urozmaicone. Taka edukacja pozwala dostrzegać podobieństwa oraz różnice między poszczególnymi dziedzinami sztuki, pomaga budować logiczny obraz rzeczywistości oraz przyjmować rozwiązania odbiegające od schematu, zachęca do podejmowania intelektualnego wysiłku. Aby można było ocenić dzieło sztuki, musi być uruchomiony zespół procesów poznawczo-motywacyjnych, intelektualnych i emocjonalnych jednostki umożliwiający jej wyróżnienie w świadomy sposób tego, co jest piękne, komiczne, tragiczne itd. w wytworze artystycznym²⁵.

Ponieważ uproszczone treści niesione przez kulturę masową, znieczulają na wartości zawarte w dziełach artystycznych, należy budować takie programy, które będą uwzględniać potrzeby oraz zainteresowania dzieci i młodzieży, aby kształcić nie tylko dojrzałego odbiorcę sztuki, ale przede wszystkim jej wrażliwego miłośnika oraz twórcę. W edukacji artystycznej obowiązują przede wszystkim zasady: przystępności, upogładowienia i atrakcyjności przekazu²⁶.

²⁵ Por. A. Argenton, *Poznanie estetyczne*. W: *Z teorii i praktyki artystycznej*, Toruń: Wydawnictwo UMK 2004, s. 20.

²⁶ K. Ferenz, *Spoleczne i indywidualne wymiary edukacji artystycznej*.

Katarzyna Olbrycht przedstawia następujące funkcje sytuacji kontaktu ze sztuką w praktyce edukacyjnej, które powinien uwzględniać wychowawca-animator²⁷:

1. Wyodrębnienie sztuki z otoczenia, jej eksponowanie, udostępnianie uczniom (np. wystawy stanowiące jedynie zestaw prac, nie mające wyraźnego programu).
2. Uświadomienie odbiorcy, że kontaktuje się z twórczością artystyczną, określoną jej dziedziną i gatunkiem, poprzez operowanie powszechnie uznanymi formami upowszechniania sztuki narzucającymi konkretne sposoby zachowań (jednoznaczne w formie i funkcji koncerty, wieczory poezji).
3. Dostarczanie informacji o twórcy dzieła, autorze działań artystycznych, o epoce, stylu, technice (np. seanse filmowe poprzedzone prelekcjami).
4. Przyciąganie uwagi i zwiększanie zainteresowania wychowanka (atrakcyjna reklama, wprowadzenie elementów rekreacji i rozrywki, turnieje wiedzy o sztuce).
5. Interpretowanie dzieła, rozumiane jako wyjaśnianie, przybliżanie możliwych znaczeń (problemowe przedstawianie sztuki, spektakle teatralne reżyserujące zachowania odbiorców w celu wprowadzenia ich w nastrój i sposób myślenia bliskich charakterowi oraz idei dzieła).
6. Komentowanie dzieła, krytyczne eksponowanie jego określonych wartości i ocenianie (przeglądy „młodych talentów”, „ciekawych debiutów”).
7. Wkomponowywanie prezentowanego dzieła w szersze struktury artystyczne w celu tworzenia nowych całości wyrazowych (np. jak u M. Abakanowicz).

W: *Wybrane zagadnienia edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, L. Kataryńczuk-Mania, J. Korcz (red.), Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego 2002, s. 20.

²⁷ K. Olbrycht, *Sztuka a działania pedagogów*, Katowice: Uniwersytet Śląski 1987, s. 118-120.

8. Aranżowanie wokół sztuki obrzędu sugerującego traktowanie jej jako szczególnego *sacrum* (teatr T. Kantora).
9. Narzucenie odbiorcy roli uczestnika procesu twórczego, współtwórcy sztuki (np. różnego typu akcje artystyczne, happeningi).
10. Tworzenie wokół sztuki i poprzez nią warunków możliwie najpełniejszego porozumienia twórców i odbiorców oraz odbiorców między sobą, dążenie do osiągnięcia wspólnoty przeżyć i twórczego „dialogu”.

Współczesnej szkole potrzebni są mądrzy i tolerancyjni nauczyciele, którzy nie narzucają własnych lub podręcznikowych interpretacji treści kształcenia, ale umożliwiają podopiecznym podejmowanie indywidualnych decyzji, aktywne poszukiwania własnych rozwiązań problemów pojawiających się na lekcjach. W klasach warto jak najwięcej dyskutować, na przykład na temat zainteresowań, upodobań artystycznych, strategii odbioru dzieł sztuki, zagadnień etycznych lub preferencji światopoglądowych. Dobrze, jeżeli opiekun umie nawiązywać pozytywne relacje z uczniami oparte na wzajemnym szacunku i zaufaniu, uważnie ich słucha, udziela przydatnych informacji zwrotnych, jasno precyzuje cele wspólnych działań, jest doradcą i przyjacielem. Nadto wychowawca powinien być wiarygodny, merytorycznie kompetentny, autonomiczny i kreatywny. Nauczyciel twórczy to „osoba pomysłowa, zaangażowana w to, co robi, odpowiedzialna, oryginalna, wytrwała w dążeniu do wytyczonego celu i charakteryzująca się elastycznością myślenia”²⁸, potrafiąca na co dzień zadziwić, zaskoczyć wychowanka. Pełni on rolę pośrednika w kontakcie ucznia ze sztuką. Wspiera swoich podopiecznych w podejmowaniu działań doskonalących ich umiejętności dostrzegania bogactwa wartości dzieł artystycznych. Od nauczycieli edukacji plastycznej, muzycznej oraz humanistycznej wymaga się

²⁸ M. Magda-Adamowicz, *Twórczość pedagogiczna nauczycieli w kontekście systemowym*. Źródło, koncepcja i identyfikacje, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2015, s. 227.

„wysokich kwalifikacji zawodowych, umiejętności przeżywania artystycznego, przekazywania uczniom wartości sztuki oraz ciągłego kształcenia własnej wrażliwości”²⁹, refleksyjnego myślenia i zaangażowania. Ponieważ, jak zauważył Baltasar Gracián:

*Wszystko, co piękne, wymaga wsparcia. Doskonałość zmieni się w barbarzyństwo, jeżeli nie będzie uszlachetniana przez sztukę. Sztuka naprawia to, co złe, i udoskonala dobro. Natura często opuszcza nas, kiedy najbardziej jej potrzebujemy; zwróćmy się do sztuki. Najlepsze skłonności są bez niej pozbawione wyrafinowania, a doskonałość bez kultury jest tylko połowiczna. Ludzie bez nabytych umiejętności wydają się szorstcy i nieuprzejmi*³⁰.

Bibliografia

- Argenton A., *Poznanie estetyczne*, w: Limont W. (red.), *Z teorii i praktyki artystycznej*, Toruń 2004.
- Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M., *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997.
- Ferenz K., *Spółeczne i indywidualne wymiary edukacji artystycznej*, w: red. Katarzyńczuk-Mania L., Korcz J. (red.), *Wybrane zagadnienia edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, Zielona Góra 2002.
- Gracián B., *Sztuka doczesnej mądrości*, Gliwice 2012.
- Gołaszewska M., *Estetyka możliwości. Eseje filozoficzne*, Kraków 2005.
- Gołaszewska M., *Istota i istnienie wartości*, Kraków 1990.
- Gołaszewska M., *O naturze wartości estetycznych*, Kraków 1986.
- Ingarden R., *Studia z estetyki*, t. III, Warszawa 1970.
- Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO*, Paryż, 2 czerwca 1980, „L'Osservatore Romano” 1980, nr 6.
- Jan Paweł II, *Wiara i Kultura: dokumenty, przemówienia, homilie*, Lublin – Rzym 1988.
- Poznanie i wartości estetyczne*, Kawecki P. (red.), Gdańsk 1994.

²⁹ L. Katarzyńczuk-Mania, *Nauczyciel edukacji muzycznej we współczesnej rzeczywistości kulturalnej*, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego 2010, s. 195.

³⁰ B. Gracián, *Sztuka doczesnej mądrości*, tłum P. Gancarczyk, Gliwice: Wydawnictwo Helion 2012, s. 24-25.

Kataryńczuk-Mania L., *Nauczyciel edukacji muzycznej we współczesnej rzeczywistości kulturalnej*, Zielona Góra 2010.

Kobyłecka E., *Nauczyciele i uczniowie gimnazjum wobec wyboru wartości. Między pewnością a wątpliwością*, Zielona Góra 2009.

Magda-Adamowicz M., *Twórczość pedagogiczna nauczycieli w kontekście systemowym. Źródło, koncepcja i identyfikacja*, Toruń 2015.

Łosiak W., *Psychologia emocji*, Warszawa 2007.

Olbrycht K., *Sztuka a działania pedagogów*, Katowice 1987.

Reber A. S., *Słownik psychologii*, Warszawa 2000.

Rudowski T., *Edukacja i terapia przez sztukę. Arteterapia w świetle teorii doznań transakcyjnych*, Warszawa 2013.

Shapiro L. E., *Jak wychować dziecko o wysokim EQ*, Warszawa 1997.

Stróżewski W., *Wartości estetyczne i nadestetyczne*, w: Sawicki S., Panas W. (red.), *O wartościowaniu w badaniach literackich*, Lublin 1986.

Wojnar I., *Humanistyczne intencje edukacji*, Warszawa 2000.

Wojnar I., *Teoria wychowania estetycznego*, Warszawa 1995.

Streszczenie

Sztuka jest kategorią kultury symbolicznej mającą szczególny wpływ na wszechstronny rozwój człowieka, jego marzenia i fascynacje. Na początku XXI wieku w znacznym stopniu upodobania estetyczne młodego pokolenia ogniskują się wokół łatwej w odbiorze, głównie dostarczającej rozrywki, sztuki popularnej. Dlatego jednym z niesłychanie ważnych zadań edukacji szkolnej jest kształcenie kultury artystycznej wychowanków, kształtowanie potrzeby piękna, doskonalenie umiejętności rozpoznawania, rozumienia i akceptowania przez uczniów wartości arcydzieł stworzonych przez wybitnych twórców na przestrzeni dziejów. Warto łączyć edukację artystyczną (obejmującą zarówno obcowanie podopiecznych ze sztuką oraz zdobywanie o niej wiedzy, jak i podejmowanie prób jej tworzenia) ze wspomaganie rozwoju emocjonalnego dzieci i młodzieży.

Słowa kluczowe: sztuka, edukacja artystyczna, wychowanie estetyczne, wartości, emocje, inteligencja emocjonalna.

Abstract

Art is a symbolic culture category that exerts a special influence on the multifaceted development of human beings, their dreams and fascinations. At the beginning of 21st century young generation's artistic

preferences are mainly focused on the easily received and entertaining popular culture. This is why one of the exceptionally significant responsibilities of school education is to foster learner art culture, shape the need for beauty, improve the ability to identify, understand and accept values of masterpieces created by various outstanding authors throughout the centuries. It is worth combining art education (including both staying in touch with art and acquiring knowledge about it as well as making attempts to create it) with the assist of children's and adolescents' emotional development.

Keywords: art, art education, aesthetic education, values, emotions, emotional intelligence.